

Ніколяс Кайл Купенскій

Академія Повітряних Сил З'єднаних Штатів Америки/United States Air Force Academy

Золотий вік лемківської літератури: *Treading Paths* Олены Дуць-Файфер ¹

Duć-Fajfer, Helena. 2023. *Treading Paths: Lemko Literature in the Years 1848–1918*. Пер. Piotr Art. Göttingen: V&R unipress, 533 с.

Житель села в горах вандрує глибоким лісом, глядаючи дачого: матеріялу, з якого поставит хыжу, ідла для родины, крывкы в природі, де втече пред людми, дороги з провінціонального села до шырокого світа цивілізації, ексцитації пригодом, одкрытями і незнаным. То метафора, што конструуе монографію Олены Дуць-Файфер *Treading Paths: Lemko Literature in the Years 1848–1918* (2023), обшырне дослїджыня розвитку і еволюці лемківської літературы і ей найважнійшых авторів. Згідно з логіком наголовка, лемківскы писателе вырушыли в незнаный літературный світ з прагніньом розвивати

способы експресіі і будувати сіт контактів з зовнішнім світом на благо своей землі і люди.

¹ З англійского языка перевела Анна Масляна.

Treading Paths то перша інтерпретаційна історія лемківської літератури од ей возникніня в періоді Весны Народів до кінця I світової війны. Книжка была выдана першыи раз пред больше як двома декадами як *Literatura lemowska w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku* (2001), будучы поправленом і розшыреном версийом докторской дисертациі Дуць-Файфер «*Życie literackie Łemków w drugiej połowie wieku XIX i na początku wieku XX*» (1997), бороненой на Ягайлоньскым Університеті. Сесе тлумачыня удоступнят англоязычній публициі першу велику працу провідной дослїдницї лемківської культуры. За роки, што минули од часу вказаня ся книжки, Дуць-Файфер выдала больше як 200 науковых і популярнонауковых публикаций на тему лемківської штуки, історії, языка і літературы, в тым вельо статей посвяченых героям ей дослїджынь, і новы выданя іх творів з тлумачынями на стандаризуваный лемківскій язык в серіи Бібліотека Лемківської Клясики (Полянскій 2011а; Полянскій 2011б; Хыляк 2013; Хыляк 2014; Хыляк 2015; Хыляк 2016; Хыляк 2020).

Значыня *Treading Paths* для карпаторусиньскых і лемківскых дослїджынь не мож перецінити, прото же інчых синтетичных, монографічных опрацувань лемківської літературы по англицкы або русиньскы неє. В *The Encyclopedia of Rusyn History and Culture* (Magocsi, Pop 2002) Павла Роберта Магочія і Івана Попа находят ся короткы біограмы поедных писатели, але сут то, што зрозуміле, енциклопедичны госла з бібліографічнымы інформаціями написаны істориками, а не дослїдниками літературы і культуры. *История Лемковины* (Лемкин 1969) лемківско-го священника Іоанна Полянського тіж містит короткы біографії Владимира Хыляка, Клавдії Алексович і Василя Чернецкого (Лемкин 1969, 253–259; Polianskii 2012, 408–417). *Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'* (Rusinko 2003) історичкы і теоретичкы літературы Елейн Русинко то золотый стандарт карпаторусиньскых культуровых студий. Авторка публикациі опрацовує унікальну теоретичну парадигму для карпаторусиньской літературы на основі західніх постколоніальных дослїджынь, жебы дослїдити, в якій спосіб карпаторусиньскы авторе розвивали гибридовы, пограничны або меншыновы достоменности, жебы порадиити си з фурт міняючымы ся языковымы, літературнымы, політичнымы і соціальнымы реаліями од XVIII ст. до днес. Русинко ограничат єднак свою аналізу до Підкарпатской Руси і не односит ся до того, ци ей теорії мают застосуваня до Лемковины. В книжці *Lemko Studies: A Handbook* (2010) історик і бібліотекар Богдан Горбаль представлят

комплексовый перегляд лемківской літературы разам з богатам бібліографійом, але публикация не аналізуе жанрів і значыня тых артыстычных, драматычных і публіцыстычных текстів (Horbal 2010, 159–172). Історик літературы Валерій Падыак опублікувал шор знаменитых історый карпаторусиньской літературы, што установили ей канон, таких як *Нарис історіі карпаторусиньскоі літературы XVI–XXI століть* (Падыак 2010) і *Історія карпаторусиньскога націаналнаго театра і драматургіі* (Падыак 2018), але і він зосереджат ся головні на авторах з Підкарпатской Руси і помішат лем короткы одчытаня іх текстів. Тым самым *Treading Paths* ест едином працом посвяченем выключно вызначыню параметрів і значыня лемківской літературы.

Публикация *Treading Paths* поділена ест на три великы части. Част I то історичне і теоретычне введіня до лемківской материяльной, літературной і політычной культуры. Част II то аналіза головных жанрів і тыпів лемківскога писменництва. Тота найобшырнійша част досліджат, в якій спосіб лемківска достоменніст была высловлювана в ріжных тыпах писменництва, і містит розділы посвячены етнографічным, історичным і языковым есеям, епістолярному писменництву, споминам, памятникам, релігійній літературі, поезіі, прозі, драмі, сатыричній літературі, дитячій, едукацийній літературі і публіцыстыці. Част III то підсумуваня, што аналізуе влияня першого поколіня лемківскых писатели на тзв. «трете націанальне одроджыня» карпаторусиньской культуры по розпаді комуністычных держав во Східній і Центральній Європі (Magosci 2015, 412). В книжці находит ся і ввудне слово до англицкога выданя, вступ, 22 короткы біографіі лемківскых канонічных авторів і іх портреты, бібліографія первістных і похідных джерел, два індексы-осіб і місц, інституцій і організаций, а тіж 70 ілюстрацій до аналізуваных текстів.

Порядкуючы свої досліджыня подля жанрів і тыпів писменництва, Дуць-Файфер годна была полністю дослідити можливости лемківскога писменництва во вшыткых його традиційных формах. То, як раз, по Весні Народів лемківскы писателе звернули ся гу історичным, етнографічным і языкознавчым есеям (розділ 1.), жебы зідентыфікувати свої характэрыстычны націанальны приметы і опублікували іх в популярній і науковій пресі Австрійской Імперіі. Єдночасно вельо з них думало над тым, што то значыт быти Лемком в памятниках, споминах, ескізах і денниках подорожы (розділ 2.). Писателе Василь Чернецкій, Миколай Малиняк, Амврозій Полянскій, Владимир Хыляк і Владимир Щавинскій

хоснували тоты жанры, жебы окрислити границі медже собом а інчыма, порівнюючы Лемковину з днешньом Австрийом, Болгарийом, Чехами, Францийом, Грецийом, Мадырама, Израілом, Италийом, Польшом, Румунійом, Росийом, Сербійом, Словацыйом, Турцийом, Украіном і Зъеднаныма Штатами Америки. Прото же значучу част лемківской інтелігенціі становили духовны, выкорыстували они тіж релігійны і теологічны трактаты (розділ 3.) як нарядя до досліджання свойой лемківской підметовости. То як раз з тых трьох обшыри выникнула красна літэратура провяляюча ся в поезіі, прозі і драмі (розділы 4., 5., 6.). Што интересуюче, як пише Дуць-Файфер, «поезія не занимат почестного місця в ХІХ-вічній лемківській літэратурі» (Duc-Fajfer 2023, 176), понеже кус спізнены провявы лемківского романтызму в творчости Модеста Гумецкого, Григория Гануляка, Михаіла Нестерака, Генрика Полянського, Амврозия Полянського, Олимпія Полянського, Клавдіі Алексович і Миколая Малиняка навязуют до лемківского реалізму в повісти, драмі, оповіданю і байці, а не попереджают го.

Найважнійшым автором в досліджыню Дуць-Файфер ест бесперечні Владимир Хыляк, што был не лем національным будительом Лемків, але сучасныкы узнавали го за «передового прозаіка» австрийской Галиціі (Duc-Fajfer 2023, 208). Його повісти *Шибеничний верхъ* (1877), *Русская доля* (1880), *Великій перекинчикъ въ маломъ размѣрѣ* (1881) і оповіданя *Польскій патріотъ* (1872) принесли му в Галиціі реному, што перевысшыла аж і україньского поету і прозаіка Івана Франка (Duc-Fajfer 2023, 208). Хыляк не был еднак єдыным плідным лемківским писательом, а Дуць-Файфер помішат м.ін. одчытаня оповідань Алексія Тороньского о доли лемківских жен *Ганця. Повѣсть зъ житья Подбежидского народа [Лемковъ]* (1862) і *Черниця* (1864), історичных повісти Василя Чернецкого *Родина Ракочихъ въ замку мункацкомъ* (1892) і *Шведы во Львовѣ* (1896), двотомной збіркы новель *Карпатскіи новелли* (1888) Петра Полянського, пєсы *Ручники* (1905) і *Чотыре углы* (1907) Олимпія Полянського, пєсы Клавдіі Алексович *Запомороченная* (1901) і опереты *Берко* (1908). Принимат тіж сатыричну поезію і прозу (розділ 7.), дітячу і молодіжну літэратуру (розділ 8.), едукаційну і дидактычну літэратуру (розділ 9.) і часописы (розділ 10.) як окремы явиска, де естетычна функция была підпорядкувана розрывковій, освітовій ци публицистычній.

З огляду на богатый джерельный материял, *Treading Paths* ест першым опрацуваньом, што устанавлят канон того, што бы-м назвал золотым

віком лемківської літератури. Ідея золотого віку, виходячи з міфу віків Гесіода в його поемі *Роботи і дні* (бл. 700 до н.е.), була перше хоснувана в однесію до уявленого, ідеалізованого періоду совершенности, што был втрачений з причини часу або чловечых блудів (Hesiod 2006, 97). При формуваню ся національных патріотычных традиций золотый вік літератури переважні односит ся до першого періоду, в котрым ей літературный язык, формы, жанры і темы – незалежні од того, як ріжны і оддільны можут быти на початку, сут постеріганы як менше або барже спійне явиско. Хоц сама Дуць-Файфер не хоснує того терміну – в інчых працах пропагує ідею «лемківської клясики» (Дуць-Файфер 2013, 11) – то *Treading Paths* вказує, же першы покоління лемківських авторів заслугоуют на подібну увагу не лем з огляду на діяпазон їх літературной творчости, але і про їх естетычне вырафінуваня.

Што спричынят, же даный текст ест в каноні лемківської літературы? Згідно з Дуць-Файфер лемківска література обнимат тексты авторів, котры ідентыфікували ся, або были приниманы, як Лемкы, котры мали значучы звязкы з Лемковином, і творы котрых мают того, што называт лемківскістю – примету, што означат высловліня як выражыня лемківської достоменности (Duć-Fajfer 2023, 82). Такій підхід ест продуктывный, прото же дозволят Дуць-Файфер брати до увагы так красну літературу, як і літературу факту, і обі они сут особливо цінны, понеже допомагают створити форму того, што мож бы назвати польом лемківскости – подібным до того, што французскій соціолог Піер Бурдіє называт польом культуровой продукції (Bourdieu 1993) – ограниченим дискурсом (естетычным, едукацийным, публицистычным, політычным, релігійным), економійом (газдуваня, локальный гандель), географійом (лісы, горы, рікы, долины) і політычнымы і социяльнымы структурами (церквы, школы, міста, села).

Найбарже інтересуючым спостережыньом односячым ся до лемківської літературы ест того, же ей естетыка і тематыка сут односно стабільны протягом семох декад обнятых тым текстом. З одной стороны, мож того розуміти, беручы до увагы загалом незмінны історичны і політычны обставины в далеких місточках і селах австрийской Галициі. З другой стороны – ест то того, што авторка могла бы барже підкрислити, жебы зревідувати наше розумліня еволюці карпаторусиньской літературы. Інчыма словами, в ХІХ ст. то як раз на Лемковині, а не на Підкарпатскій Руси, можеме найти спійну літературну традицію, розвиваючу ся

протягом вельох десятьоліть, выражаючу національні свідому естетыку, писану в вельох языках і проявляючу ся в окрисленых жанрах. Хоц авторка не розважат над тым, можу ствердити, же як раз прото на Лемковині, з ей ріжнородністю языковых і літературных форм, обсервуеме возникніня карпаторусиньской повісти. Шак, як сугеруе російській теоретык літературы Михаіл Бахтін в публикації *Проблемы поэтики Достоевского* (1963), єдным з найважнійшых компонентів, необхідных для возникніня повісти єст поліфонічний дискурс, значыт «многіст незалежных і незлученых голосів і свідомости» (Bakhtin 1984, 6). Ниякій лемківській автор не єст в силі самодільно влучыти тото множество голосів до свого повістьового дискурсу, але *Treading Paths* вказує ріжнородніст голосів присутных в регіоні через вклучыня вельох артистычні і языково богатых цитатів з первістных і похідных джерел так в оригіналі, як і в тлумачыню.

В *Treading Paths* бракує єднак солідной порівнальной базы. Часто єм думал над тым, якы внескы мож бы вывести, як бы Дуць-Файфер помістила тых лемківских авторів в шыршых літературных екосистемах, ци то національно-патріотычных (карпаторусиньских, польских, російских, українських), ци транснаціональных (меншыновых, периферийных, постколоніяльных, світовых). Хоц публикация вказує, же лемківскы авторе были очитаны і вельо подорожували – што єст важном приметом, котра допоможе полемізувати з упереджыньом, же карпаторусиньска література єст «незграбным славяньскым пасербом», котрый «не зродил нияких вызначных ґеніів» (Rusinko 2003, 6) – не робит ясных порівнань медже лемківскым а європскым романтизмом або лемківскым а європскым реалізмом. Тоты категорії, очывидно, нелегко вписуют ся в лемківску літературу, але писатель рангы Хыляка може легко зревідувати спосіб, в якій дослідники занимаючы ся основныма літературныма традициями розуміют, чым был ХІХ-вічний реалізм. Аналогічно, утримуваня ся романтичных ідей на зламі ХІХ і ХХ ст. на Лемковині повинно змінити спосіб, в якій дослідники анґлицкого, німецкого, польского ци російского романтизму постерігают свою дослідничу тему. Дуць-Файфер могла тіж помістити лемківску літературу в шыршым дискурсі меншыновых, периферийных, посколоніяльных ци світовых, європских або інчых літератур. Під конец книжки, читатель розуміє основны проблемы і квестії лемківской літературы – просвітительство, істория, достоєнність, памят – але *Treading Paths* лишат для будучых досліджынь

звіданя, в якій спосіб тоты тексты можут промавлятн поза Карпатами.

Хоц поділ в *Treading Paths* на жанры фінальні ефектывні пояснят поліфонічну натуру лемківского писменництва і устанавлят його дискурсивны граници, то такой підхід дозволят уникати важных естетичных звидань. Чым ест лемківска повіст? Ци ест правдиво реалістычна? Чом возникла товды, коли возникла? Фактычні, вельох авторів явило ся в праві каждым розділі. В консеквенциі аналіза поедных жанрів не принесла особливо інтэресуючых результаців, не было і яснэ, в якій спосіб естетыка Хыляка сутыво ріжнила ся од естетыкы Чернецкого ци штырьох братів Полянских. З другой стороны аналіза ріжных способів писаня дозволила Дуць-Файфер омовити значучо шыршыі корпус літэратурной творчосты, што створило простір для вклучыня, примірно, лемківских писательниц – темы практычно неприсутной в інчых основных досліджынях карпаторусуньской літэратуры. Зас, лишают ся звиданя без одповіди: ци естетыка Клавдіі Алексович ріжнит ся од естетыкы ей колегів-мужчын? Ци, ідучы за Елен Сіксу, мож бесідувати о лемківским *écriture féminine*? Як розуміти інтэрсекційніст бытя членом націанальной меншыны і женом? Тым не менше, влучыня шырокой дискусіі на тему писательниц ест уж великым кроком допереду в карпаторусиньскій літэратурній історіографіі.

Як тлумачыня, текст ест загально чытэльный, але не без блудів і неспійности. Найбарже ражучым з них ест хоснуваня терміну «rareg» в місце «study», «text», «work», што ест серіозным блудом допуценым десяткы раз. В тлумачыню, на жаль, неэ єдногo способу одношыня ся до Карпаторусинів, зато же на єдній стороні Дуць-Файфер односит ся мылячо до Русинів, Карпатских Русинів і Карпаторусинів («Rusyns», «Carpathian Rusyns», «Carpatho-Rusyns»), без ниякого поясніня тых варыантів (Duć-Fajfer 2023, 11). Окрем того, вельо імен і наголовків записуе ся неконсеквентно: імено Чернецкого подае ся як Василь і Василий («Vasył» і «Vasylii») (Duć-Fajfer 2023, 72, 82), а песу Алексович як *Запоморочена* і *Запомороченная* (*Bewildered* і *Dazed*) (Duć-Fajfer 2023, 74, 278). Тоты основны блуды поменшают серіозніст професійной науковой працы.

Рішыня транслітэрувати йоту як «j» в місце просто «i» тіж непередуманэ: ниякій выдавця в обшыри карпаторусиньских досліджынь не дотримуе того стандарту, і тоту спрычынят, же гляданя в цифровій версіі тексту ест надзвычай тяжке. Інчым серіозным орфографічным проблемом ест преференция хоснувати кіриличны наголовкы творів в цілым

тексті і подавати їх тлумачыня лем при першым однесію. Хоц може ся того любити дослідникам, што знають регіон і многы його літературны языки, того рішыня спрочынят, же текст ест непрактичный, а аж і незрозумілый для пересічного чытателя, незалежні од того, ци ест він членом карпаторусиньской ци лемківской дияспоры, ци тіж дослідником інчых, меншыновых або постколоніяльных літератур. На жаль, чытателям, што не знають кірилиці, буде тяжко орентувати ся в вельох розділах тексту.

Загалом, *Treading Paths* то праца неоціненой вартости для дослідників австрійской Галициі, Карпатской Руси і Лемковины. Буде то комплексове досліджыня лемківской літературы для наступных поколінь, інтересуюче для дослідників національных традицій розвиваючых ся в пільничных Карпатах під koniec XIX і на початку XX ст. (карпаторусиньской, польской, україньской, російской) і порівняльных обшыри, што ся занимают малыма або меншыновыма літературами (студии над альтерністю, культуровы студии, етнічны студии, студии над памятю, перформатыка, постколоніяльны студии). Як і ей герої, Дуць-Файфер торуе пут лемкознавства, котрым будут іти дальшы поколіня.

Публична інформація

Опінії выражены в тій статі сут опініями автора і неконечно одзеркаляють офіційну політыку або становиско Академіі Повітряных Сил Зъєднанных Штатів Америки, Повітряных Сил, Міністерства Обороны або уряду ЗША. Чысло PA: USAFA-DF-2024-534.

Бібліографія

- Бахтин, Михаил М. 1963. *Проблемы поэтики Достоевского*. Москва: Советский писатель.
- Дуць-Файфер, Олена. 2013. «Владимір Хыляк – лемківскій клясик». В: Владимир Хыляк, *Повісти і оповіданя*, т. 1. Вступ і ред. Олена Дуць-Файфер, 11–17. Горлиці–Краків: Товаришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Лемкин, Иван Ф. 1969. *История Лемковины. В V Частях*. Юнкерс, НЙ: Издание Лемко-Союза в С.Ш.А и Канаді.
- Падяк, Валерій. 2010. *Нарис історії карпаторусиньскої літературы XVI–XXI століть*. Ужгород: Видавництво В. Падяка.

- Падяк, Валерій. 2018. *Історія карпаторусинського національного театру і драматургії. Вищошкольський учебник*. Пряшів: Видавельство Пряшівського університета.
- Полянський, Петро. 2011а. *Карпатскы новелі*, т. 1. Вступ і ред. Олена Дуць-Файфер. Горлиці–Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Полянський, Петро. 2011б. *Карпатскы новелі*, т. 2. Вступ і ред. Олена Дуць-Файфер. Горлиці–Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Хыляк, Владімір. 2013. *Повісти і оповіданя*, т. 1. Вступ і ред. Олена Дуць-Файфер. Горлиці–Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Хыляк, Владімір. 2014. *Повісти і оповіданя*, т. 2. Вступ і ред. Олена Дуць-Файфер. Горлиці–Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Хыляк, Владімір. 2015. *Повісти і оповіданя*, т. 3. Вступ і ред. Олена Дуць-Файфер. Горлиці–Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Хыляк, Владімір. 2016. *Повісти і оповіданя*, т. 4. Вступ і ред. Олена Дуць-Файфер. Горлиці–Краків: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Хыляк, Владімір. 2020. *Остатні творы Владіміра Хыляка*. Ред. Петро Трохановскій. Вступ Марта Ватраль. Горлиці: Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях.
- Bakhtin, Mikhail. 1984. *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Ред. і пер. Caryl Emerson. Вступ Wayne C. Booth. Minneapolis–London: University of Minnesota Press.
- Bourdieu, Pierre. 1993. *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. Пер. і вступ Randal Johnson. New York: Columbia University Press.
- Sixous, Hélène. 1976. «The Laugh of the Medusa», пер. Keith Cohen, Paula Cohen. *Signs*, т. 1, ч. 4: 875–893.
- Duć-Fajfer, Helena. 1997. «Życie literackie Łemków w drugiej połowie wieku XIX i na początku wieku XX», докторска дисертация, Ягайлонський Університет.
- Duć-Fajfer, Helena. 2001. *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Duć-Fajfer, Helena. 2023. *Treading Paths: Lemko Literature in the Years 1848–1918*. Пер. Piotr Art. Göttingen: V&R unipress.
- Hesiod. 2006. *Theogony. Works and Days. Testimonia*. Ред. і пер. Glenn W. Most. Cambridge, MA–London: Harvard University Press.
- Horbal, Bogdan. 2010. *Lemko Studies: A Handbook*. New York: East European Monographs.
- Magocsi, Paul Robert, Pop Ivan, ред. 2002. *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto: University of Toronto Press.
- Magocsi, Paul Robert. 2015. *With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*. Budapest–New York: Central European University Press.
- Polianskii, Fr. Ioann. 2012. *Lemkovyna: A History of the Lemko Region of the Carpathian Mountains in Central Europe*. Пер. і ред. Paul Best, Michael Decerbo, Walter Maksimovich. Higganum, CT: Carpathian Institute–The Lemko Association.
- Rusinko, Elaine. 2003. *Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'*. Toronto: University of Toronto Press.